

DR. MINTAUTAS ČIURINSKAS

Lietuvos istorijos institutas

ŠV. KAZIMIERO GYVENIMO IR ASMENYBĖS BRUOŽAI

Straipsnyje apžvelgiami istoriniai šaltiniai ir jų pateikiama istoriškai patikima informacija apie Šv. **Kazimiero** (1458–1484) asmenybę bei gyvenimą. Dėmesys skiriamas pirmiausiai ano meto ankstyviesiems šaltiniams, turintiems tiesioginių istorinių ryšių su karalaičio gyvenimu. Chronologine šaltinių riba pasirinkta Zacharijo **Ferrierio** 1520 m. parašyta ir po metų išleista Šventojo biografija. Glaustai apžvelgiama, kokio pobūdžio rašytiniai šaltiniai iliustruoja įvairius šventojo karalaičio gyvenimo etapus, akcentuojama, apie kokius jo asmenybės bruožus iš jų galima susidaryti istoriškai pagrįstą nuomonę. Nurodomas vėlesniųjų interpretacijų klaidingumas, istorinę tiesą iškreipiantys, bet iki šiol gyvuojantys stereotipai.

Galima teigti, kad mūsų turimi fragmentiški liudijimai papildo vienas kitą ir leidžia maždaug detalai atkurti Šv. **Kazimiero** gyvenimo kelią, susidaryti jokių abejonių nekeliantį karalaičio portretą. Jie atskleidžia jį buvus dvasiškai turtingą, subrendusią, valingą ir tvirtai tikinčią asmenybę, siekusią ir gebėjusią įgyvendinti krikščioniškojo valdovo gyvenimo idealą.

Straipsnyje aptariami duomenys iš šaltinių, tiesiogiai istoriškai susijusių su karalaičio **Kazimiero** gyvenimu. Pirmiausiai tai rašytiniai šaltiniai. Vertinant asmenybės bruožus ir apibendrinant mums likusio jo žmogiškojo gyvenimo pavyzdį, vien šaltiniai gali pasirodyti sausoki, bet mums brangūs ir įdomūs jie turėtų būti ir yra todėl, kad iš tiesų tai yra viskas, ką žinome tiek apie jo asmenį, tiek apie jo poelgius, gyvenimo įvykius, dvasingumą, moralę istorine prasme. Šis suvokimas buvo pagrindinis akstinas surinkti ir 2003 m. publikuoti vienoje vietoje pirmiausiai ankstyvuosius jo gyvenimo ir kulto šaltinius¹. Šių šaltinių mums suteikiamo jo pažinimo *status quo* iš esmės gali pakeisti, papildyti tik atsiradę nauji ano meto šaltiniai, susiję su Šventojo **Kazimiero** paliktu pėdsaku².

¹ *Casimiriana. Fontes vitae et cultus S. Casimiri=Šv. Kazimiero gyvenimo ir kulto istorijos šaltiniai*, sudarė, vertė, įvadą ir paaiškinimus parašė Mintautas Čiurinskas, Vilnius, 2003. (Šv. **Kazimiero** biografija ir keletas į *Casimiriana* neįtrauktų šaltinių publikuosime kitoje knygoje).

² Viltingas tokių atradimų ženklas gali būti neseniai paskelbta laidotuvių kalbos, atrodo, sakytos per Šv. **Kazimiero** laidotuves, publikacija lenkų mokslinėje spaudoje: M. **Kowalczyk**, Kazania żalobne z kodeksu BJ 2367, *Acta Mediaevalia*, XV, 2002, p. 377–398.

Taigi prasminga mėginti dar kartą pažvelgti į istorinę medžiagą, prisiminti, kokius faktus turime. Kartu atkreipti dėmesį į tai, kokiais bruožais skiriasi Šventojo istorinis pirmavaizdis nuo dabartinio įvaizdžio. Juk apskritai visa vėlesnė informacija, susijusi su Šventojo Jogailaičio vardu, yra meninės ar religinės interpretacijos, tikėjimo patirtys, nuomonės, legendos ir tai, ką vadiname hagiografinė tradicija, o kartais – vaizduotės padariniai ar net prasimanymai. Dažnai vėlesni duomenys, kurių ypač pagausėjo po 1602 metų, yra svarbūs, bet jau papildantys ne mūsų žinomus faktus apie jo asmenį, o gausią jo gerbimo istoriją. Taigi straipsnyje punktyriškai apžvelgsime, apibendrinsime tiek mūsų turimus šaltinius, tiek juose minimus jo gyvenimo etapus, ypač tai, kokiais bruožais jie praturtina karalaičio portretą.

Net nuodugniau susipažinus su visais istorijos faktais, tenka nuolat pasverti įvairius išgirstus vertinimus, lig šiol vyraujančias nuomones ir akcentus, tenka vis grįžti prie šaltinių, kalbančių apie jo gyvenimą ir vis atkurti mintyse jo neilgo gyvenimo kelią, apibendrinti turimus faktus, stengtis padaryti kuo patikimesnes išvadas, nuspėti, ką šaltiniai nutyli. Nemanau, kad suklysiu, jei įterpsiu savo pastebėjimą, kad Lietuvos Šventasis iki šiol platesnei Lietuvos visuomenei menkai pažįstamas, o tūlo galvoje nuogirdų kratinys apie jo asmenį gerokai prasilenkia su realybe, ypač vertinant kai kuriuos jo gyvenimo ir kulto faktus. Mūsų tikslas – dar kartą paskatinti pasvarstyti apie kelis neteisingai susiklosčiusius stereotipus apie Šventąjį.

Čia remiamasi ano meto šaltiniais, t. y. tais, kurie radosi [Kazimiero](#) gyvenimo metu. Prie jų reikia pridėti ir liudijimus, užfiksuotus netrukus po jo mirties, kur tiesiogiai ir netiesiogiai skamba jį pažinojusių žmonių vertinimai, reiškiami jų jausmai dėl ankstyvos karalaičio mirties. Ribozenklis galėtų būti [Z. Ferrerio](#) 1520 m. parašyta ir kitąmet išleista Šventojo biografija³. Vėlesni raštai, net kalbantys apie karalaičio asmenybę, yra svarbesni jau ne tiek jo istorinei asmenybei, kiek kulto istorijai pažinti.

Šaltinių nėra daug, nes, pirma, [Kazimieras](#) dar nebuvo įkopęs į istorijos areną kaip visateisis valdovas. Antra, mirė būdamas jaunas. Trečia, gyveno tokioje mūsų istorijos epochoje, iš kurios liko gerokai mažiau rašytinių paminklų, nei, sakysim, nuo XVI a. pabaigos.

Šaltinių teikiama informacija apie įvairius šventojo karalaičio gyvenimo etapus, kaip ir patys šaltiniai, taip pat tėra kritikos ir istorinės interpretacijos

³ *Vita beati Casimiri confessoris ex serenissimis Poloniae regibus, et magnis Lituaniae ducibus clarissimi a Reverendissimo patre d[omi]no Zacharia Ferrerio Vicentino pontifice Gardien[s]i in Polonia et Lituania legato apostolico ex fide dignorum testium depositionibus scripta. Datum Vilnae, 1520. [Cracoviae? 1521]*

dalykas, nes apie jį sužinome netiesiogiai – per oficialius dokumentus, per jo amžininkų tarpininkavimą, taigi neišvengiant perteikėjo interpretacijos. Paties [Kazimiero](#) rašytinio palikimo labai maža. Nors buvo išsilavinęs, bet „nebuvo nei teologas, nei rašytojas“ – tai jo paties mintys paauglystėje sakytose dviejose išlikusiose kalbose ir minčių atgarsiai keliose nelabai formaliose laišku, kuriuos rašė ne jis pats, o raštininkai, vietose. Keletas jų užfiksuota netiesiogiai su juo susijusiuose kūriniuose ir pirmojoje biografijoje.

Vaikystė. [Kazimiero](#) Jogailaičio ir austrės Elzbietos [Habsburgaitės](#) santuoka buvo vaisinga ir darni. Šiai karališkai šeimai gimė 7 dukterys, 6 sūnūs, Šventojo seserys ir broliai. Karalaitis [Kazimieras](#), gimęs 1458 m. spalio 3 d., buvo antrasis valdovo [Kazimiero](#) Jogailaičio, kuris tuomet buvo bebaigęs 31-uosius metus, sūnus, gimęs po vyriausiojo, [Vladislovo](#). Taigi augo vėliau vis gausėjančioje šeimoje. Apie mokslus vaikystėje čia galima pasakyti tiek, kad kartu su savo broliais gavo gerą humanistinį išsilavinimą ir karaliui reikiamų karybos žinių. Be lenkų, mokėjo lotynų ir vokiečių kalbas. Be to, iš jo mokytojo [Dlugošo](#) bei kitų atsiliepimų galima susidaryti nuomonę, kad buvo bene gabiausias iš visų brolių. Vėliau ir metraščiai, ir kiti šaltiniai, minintys jo mirtį, pabrėžia, kad jis buvo *doctrinae eximiae* – t. y. turėjo puikų išsilavinimą.

Savo išsilavinimu, pasirengimu, padėtimi augo ir brendo kaip vienas perspektyviausių Europos valdovų. Gebėjo pasinaudoti savo gabumais, perimti iš gerų mokytojų išminties bei mokslo žinių lobį, kurį vėliau dalijo kitiems. Todėl ištis ne veltui dabar yra jaunimo, ypač studentų, globėjas.

Apie karališkosios šeimos pamaldumą yra rašyta lenkų tyrinėtojų⁴. Mums, be daugelio žinomų faktų, donacijų, pamaldžių kelionių į maldos vietas, išlikusių maldaknygių, tai liudija tokie dokumentai, kaip 1472 m. rugpjūčio mėn. aktas, kuriuo jis su kitais šeimos nariais priimamas paulinų vienuolyne į Ordino broliją⁵. Tuo metu jis, būdamas tik 10 metų, įvairiomis progomis, dažniausiai priimant svarbius asmenis, pradėjo sakyti viešas kalbas. Iš pradžių lenkų, vėliau – lotynų kalba. Pirmoji išlikusi yra sakyta pasitinkant į Krokuvą atvykusį Vloclaveko vyskupą Joną. Minimoms keturios jo pasakytos kalbos. Išliko tik dvi lotyniškos, rodančios dar vaikiško amžiaus karalaičio retorinį pasirengimą. Jos brangios tuo, kad tartos dar jaunučio būsimo Šventojo lūpomis⁶.

⁴ U. [Borkowska](#), Pobożność rodziny [Kazimierza](#) Jagiellończyka, *Analecta Cracoviensia*, t. XVI, 1984, s. 23–41.

⁵ Žr.: *Casimiriana*., p. 102–105.

⁶ Ten pat, p. 124–125, 132–135.

Žygio į Vengriją metai. 1471-aisiais pradėtas žygis į Vengriją pertraukė gražius metus, kai karalaitis su kitais broliais augo, mokėsi, rengėsi *ad maiora* – didesniems gyvenimo darbams. Po šio įvykio jaunojo karalaičio jau nepavadinsime vaiku.

Tiek karaliui, tiek jaunajam princui negalėjo atrodyti nepatraukli pasi-taikiusi proga įkandin Čekijos sostą gavusio vyriausiojo brolio **Vladislovo** gauti karaliaus valdžią Vengrijoje ir trijų Jogailaičių – tėvo ir dviejų vyriausiu sūnų – rankose turėti valdžią didžiulėje Šiaurės ir Vidurio Rytų Europos dalyje. Proga atrodė palanki dėl pačioje Vengrijoje žadamos vidinės opozicijos paramos.

Vykdydamas teoriškai atrodžiusią idealią misiją užimti paveldėjimo linija jam priklausantį Vengrijos valstybės sostą, kur ketino diegti teisingumą, ginti ją ir visą Europą nuo didžiausio visai krikščionybei turkų pavojaus, **Kazimiero** Jogailaičio antragimis sūnus susidūrė su anaip tol neidealiais dalykais. Jis matė, kaip, vykdant aukštosios valdžios planus, susidūrus pasaulio galybėms, žūsta žalojamas žmogus, kaip alinamas kraštas ir išdas, kaip smurtauja kareiviai, naikindami savus ir svetimus taikius piliečius. Susidūrė ir su didžiūnų bei vadų neryžtingumu, ir su garbinga kario narsa mūšio lauke. Patyrė karių paniką ir traukimąsi nuo pavojaus nakties priedangoje. Tai galėjo paskatinti pamąstyti apie slėpiningus Aukščiausiojo planus, dangiškąją valią, dažnai nesutampančią su žmogaus norais, taip pat nenykstančių vertybių svarbą.

Iš to meto turime išlikusius pirmuosius laiškus, rašytus jo vardu: vienas jų – skelbiantis karą Vengrijos karaliui Motiejui **Hunijadžiui**, kur suformuluojamos jo priežastys⁷. Akivaizdu, kad jis parašytas ne paties karalaičio. Laiškas turėjo motyvuoti ir pateisinti žygį Europos valdovų akyse. Kad adresatus išties pasiekė, rodo jo likusios kopijos kitų šalių archyvuose, sakysim, Italijoje Milano valstybės archyve⁸. Įdomus ir kitas laiškas, rašytas jau pasitraukus iš Vengrijos Dobčycų pilaitėje ir adresuotas imperatoriui **Frydrichui** III⁹. Jame karalaitis toliau gina savo tiesą ir teises, pareiškia, jog tęs pradėtą žygį. Jo mintys panašios į išsakytas paties **Kazimiero** kalboje, skirtoje vėliau atvykusiam šio konflikto spręsti popiežiaus nuncijui Morkui **Barbo**; čia jis pareiškia tikėjimą, kad bus apgintos jo paveldėjimo ir įpėdinystės tei-

⁷ Ten pat, p. 124–129.

⁸ Archivio di Stato di Milano. Carteggio Visconteo Sforzesco. Carteggio Estero (Potenze Estere). Miscellanea. Cart. 640.

⁹ *Casimiriانا*, cit. veik. p. 128–131.

sės¹⁰. Kai kurių tyrinėtojų nuomone, pažintis su karalaičiu galėjo padėti sušvelninti priešišką popiežiaus nuncijaus poziciją.

Šis žygis aprašytas ar bent minimas daugelio istorikų ir kronikininkų. Iš to meto Varšuvos archyve yra išlikę trys tarnybiniai dokumentai su **Kazimiero**, kaip Vengrijos sosto paveldėtojo, antspaudu¹¹. Bene detaliausias ir svarbiausias yra apie tuos įvykius pasakojantis Jono **Dlugošo** tekstas „Lenkijos istorijoje“. Jo užuomina, kad dėl nesėkmės prieš sugrįždamas į Krokuvą karalaitis jautė gėdą ir liūdesį, daugelį vėlesnių autorių skatino reikšti nuomonę, kad nuo tada karalaitis dvasiškai palūžęs ir tapęs uždaras. Tada sustiprėjęs ir jo pamaldumas. Tačiau, mūsų nuomone, tai rodo, jog įvyko priešingai – karalaitis nepalūžo, išliko tvirtas.

Kad šis įvykis tik užgrūdino ir subrandino **Kazimiera**, rodo ir jo tolesnis gyvenimas. Ši karalaičiui negarbinga nesėkmė ir amžininkų akyse neatrodė sietina su jo asmenybe, ji nemetė jam dėmės. Ankstyva dvasinė branda, savarankiška pozicija, gebėjimas vertinti situaciją, tvirti principai ir ryžtinga veikla yra akivaizdūs faktai. Jis, skirtingai nuo brolio Jono **Alberto**, blaiviau ir ne taip emociškai reagavo į Lietuvos ponų siūlomą galimybę dar esant gyvam karaliui perimti valdžią Lietuvos Didžiojoje Kunigaikštystėje. Jis pavyzdinčiai ir veikliai pavaduodavo savo tėvą Lenkijos Karalystėje, nesitapatino ir neužsidarė prabangioje, net lepioje karališkojo dvaro aplinkoje, bet matė nelaimėlius, vargšus ir su meile juos rėmė. Net artimiesiems bei šeimos nariams nesuprantant, prieštaraujant, jis iki galo liko tvirtas ir diegė savąjį krikščioniško – dorą, skaistą, labai maldingą ir veiklaus – gyvenimo idealą. Galima sakyti, kad tie 1471 m. pabaigos ir kitų metų pradžios mėnesiai kaip išbandymas užgrūdino jaunojo karalaičio charakterį, sustiprino jį, parengė nepaprastai būsimo valdovo padėčiai ir atsakomybei, leido vėliau išmintingai suderinti gyvenimą karaliaus dvare, valstybinių reikalų tvarkymą ir jų neribojamą savo intymų dvasinį gyvenimą.

Tolesni mokslai. Pirmosios kelionės į Lietuvą ir vietininko postas Lenkijoje. Po 1471 m. karalaitis **Kazimieras** toliau mokėsi **Dlugošo** mokykloje, be abejo, buvo rengiamas ir aktyviai politinei veiklai. Tuo metu jam teko susitikti ir su garsiuoju humanistu italu Filipu **Buonaccorsi** (**Kalimachu**). Su Lietuva iš arti **Kazimieras** susipažino tada, kai jį iš **Dlugošo** mokyklos kartu su broliu Jonu **Albertu** pasiėmė auklėti ir pažindinti su valdovo pareigomis tėvas. Tai įvyko paskutinėmis 1474 m. dienomis, kai, paėmęs sū-

¹⁰ Ten pat, p. 132–135.

¹¹ Archiwum Główne Akt Dawnych, Pergam, 5117, 5119, 5120.

nus iš ankstesniųjų mokytojų globos, **Kazimieras** Jogailaitis su jais pirmą kartą nuvyko į Lietuvą. Gražus sutapimas – pažintis su protėvių kraštu yra susijusi su tam tikru brandos pripažinimu iš tėvo pusės, jaunojo karaliaičio pilnametystės ir naujo gyvenimo etapo pradžia.

Apibendrinkime, kiek **Kazimierui** per likusį gyvenimo laiką teko būti Lietuvoje: 1475 m. pradžioje Vilniuje atšventė Velykas ir čia gyveno keletą mėnesių (paskui su tėvu lankėsi Prūsijoje). Tuomet jis buvo 16 metų – taigi pirmą kartą atvykęs į šį tėvo valdomą kraštą jau žvelgė nebe vaiko akimis. Lietuvoje šventė ir 1476 m. Kalėdas. Čia gyveno iki kitų metų. 1477 m. Gavėnios metu buvo Trakuose. Atkeliavo į Lietuvą ir 1478 m. pavasarį, bet vyko tik iki Lietuvos Brastos. Su karaliumi sūnūs atvyko į Lietuvą ir 1479 m., ir 1481 m. Tačiau po nepavykusio sąmokslu 1481 m. pavasarį valdovo antragimis išvyksta į Lenkiją ir beveik dvejus metus ten tvarko valstybinius reikalus kaip karaliaus vietininkas, nes tėvas liko Lietuvoje. 1483 m. pavasarį atvykęs į Lietuvą jaunasis **Kazimieras** čia lieka iki mirties. Taigi matome, kad sulaukęs pilnametystės karalaitis Lietuvoje lankėsi beveik kasmet.

Jaunasis **Kazimieras** buvo vertinamas, turėjo įtaką dvare ir tėvo akyse. Jo ir brolio tarpininkavimo ir užtarimo pas karalių, kaip rodo kitų asmenų dalykiniai laišakai¹², dažnai buvo tikimasi tvarkant įvairius reikalus. Ypač tai pasakytina apie tą laiką, kai pavaduodamas tėvą tvarkė vidinį Lenkijos gyvenimą.

Tuo karalaitis **Kazimieras** pasireiškė kaip valstybininkas, savarankiškai tvarkantis ekonominius, finansinius, karinius, teisinius, kanceliarinius reikalus. Iš šio meto liko daugiausia – net 7 iki šiol rasti jo laišakai, rašyti iš Radomo, Liublino, Jedlno¹³. Dar žinoma, kad jis lankėsi Lenčicoje, Sieradze ir kitur.

Viename laiške (1482 m. vasarį rašytas iš Radomo ir adresuotas vrocloviečiams), kur kalbama apie galimybę nubausti piktadarius, skamba gražūs ir visai nevaldingi žodžiai apie teisingumą: „Aš, žinoma, labiau norėčiau, kad būtų sugauti ir jums bei jūsiškiams, kaip privaloma būtų, kuo daugiau atlyginta. Bet to veikiau tegalima trokšti, negu įvykdyti, jei turės slėptuves už karalystės ribų. Šitokiu atveju tiek man, tiek šviesiausiajam mano tėvui reikia atleisti ne mažiau, nei jūs manytumėte esą verti atleidimo, jei negalėtumėte suteikti to, kas yra ne jūsų galioje. Tačiau tikiuosi, kad visagalis Die-

¹² Vyresniųjų karaliaus sūnų **Kazimiero** ir Jono **Alberto** reikšmę bei įtaką skirstant pareigas, valdas rodo ir paties Jono **Dlugošo** laiškas, siūlantis Sandomiero dvasininkams į šiuos kreiptis tokiais reikalais. Žr. *Casimiriana...*, p. 110–113.

¹³ Ten pat, p. 136–147.

vas veikiau suteiks pagalbą teisėtam tyrimui nei piktadarių slėptuvėms. Toks dalykas man būtų pats maloniausias tiek dėl paties teisingumo, kuriuo iš visų dalykų labiausiai privalau ir noriu rūpintis, tiek todėl, kad jums, ko ypač trokštu, būtų atlyginta. Ne mažiau ir kitiems visuomet esu pasirengęs [padėti]¹⁴.

Valdovo įpėdinio paskutiniai gyvenimo metai Vilniuje. Paskutiniai karalaičio [Kazimiero](#) gyvenimo metai prabėgo Lietuvoje, daugiausiai Vilniuje. Čia jis toliau aktyviai veikė valstybiniame ir viešajame gyvenime. Iš paskutinių jo gyvenimo metų per [Z.Ferrerio](#) parašytą biografiją mus pasiekia pasakojimai apie jo maldos gyvenimą, askezės praktiką, artimo meilės darbus – tokius gausius ir nuostabą keliančius, kad jie nebuvo pamiršti nei praėjus beveik keturioms dešimtims metų, kai Vilniuje duomenis apie palaimintąjį rinko šis popiežiaus nuncijus, nei vėliau.

Nepagrįsta nuomonė, kad jis buvo nuolat kankinamas ligos, juo labiau klaidinga ligą ar liguistumą laikyti vos ne svarbiausia pamaldumo priežastimi, o būtent tai dažnai susiejama. Jei būtų buvęs alinamas ligos, palieges, tada nebūtų buvę tiek dėmesio skiriama jo puikiai išvaizdai – ja žavimasi tiek jo laidotuvių pamoksle, tiek [Z.Ferrerio](#) biografijoje. Niekur nėra užfiksuota, kad gausių kelionių metu kur nors būtų užgaišta dėl jo sveikatos, kokie nors planai būtų atidėti ar neįvykdyti. Atvirkščiai – viskas liudija aktyvią jo veiklą, žavėjusią amžininkus ir jiems teikusią daug gražių ateities vilčių. Tai pasakytina ir apie paskutinį gyvenimo etapą Vilniuje. Reikia manyti, kad liga progresavo tik paskutiniaisiais Šv.[Kazimiero](#) gyvenimo mėnesiais, nes jei nebūtų buvęs stiprus, turbūt Vilniuje gyvendamas nebūtų perėmęs mirusio Lenkijos pakanclerio pareigų, o tai rodo 1483 m. gegužės mėnesį daryti įrašai Lenkijos pakanclerio įrašų knygoje ir Lenkijos Metrikoje¹⁵. Vėliau nebūtų buvusi pradėta ilga kelionė į Seimą Liubline; jos jau nebegalėjo užbaigti ir mirė pakeliui, dar neišvykęs iš Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės, Gardino pilyje.

Būtent dėl valdovo vertų gabumų, kuriuos visiems parodė ypač per trejetą paskutinių gyvenimo metų, velionis karalaitis, kai dar nesklido jo *fama sanctitatis*, laidotuvių kalboje buvo aukštinamas visų pirma kaip doras, tei-

¹⁴ Ten pat, p. 137.

¹⁵ A.[Prochaska](#), Czy autograf świętego [Kazimierza](#)? *Przegląd Powszechny*, t. CXVI, r. 29, z. 10, 1912, p. 71–72; *Matricularum regni Poloniae summaria, contextu indicibusque adiecit Theodorus [Wierzbowski](#), pars I [Casimiri IV](#) regis tempora complectens (1447–1492), Varsoviae, 1905, p. 82 (n. 1588). Taip pat žr. *Casimiriana...*, p. 10–11.*

singas valdovas¹⁶. Autorius pamokslo temai pasirinko karaliaus **Dovydo** žodžius <...> *princeps et maximus hodie cecidit in Israel* (<...> didžiūnas ir galingas vyras krito šiandien Izraelyje“, 2 Sam 3, 38)). Šios citatos žodžiais remiasi atskiros pamokslo dalys, jie įvairiais aspektais taikomi karalaičiui. Apie būsimą Šventąjį **Kazimierą** visų pirma kalbama kaip apie mirusį teisingą valdovą, kurio rankose buvo didelė valdžia, kuris jos buvo vertas ir mokėjo ja išmintingai naudotis. Buvo atlaidus ir tvirtas, teisingas bausdamas. Buvo doras, visų gerbiamas ir apgailimas miręs, visus nušvietęs savo gyvenimo pavyzdžiu, būdu, papročiais, užsimenama ir apie gražią jo išvaizdą. Jis lyginamas su Senojo Testamento valdovais bei tautos vadais **Abneriu**, **Dovydu**, **Jonatanu**, **Juozapu**, **Matatiju**. Šis neseniai iš rankraščio (nuorašo) publikuotas pamokslas teikia viltį, kad ateityje mūsų turimi duomenys apie šventojo karalaičio gyvenimą ir mirtį dar pasipildys viena kita detale.

Kiek kitokius akcentus savo parašytoje biografijoje sudėjo popiežiaus nuncijus **Z.Ferreri**, kurio minėtoji knygelė iki šiol yra svarbiausias šaltinis Šventojo gyvenimui bei asmenybei pažinti. Galima teigti, kad joje akcentuojami šventojo karalaičio gyvenimo bruožai išryškėjo būtent Vilniaus laikotarpiu. Būdamas Vilniuje, netoli amžino poilsio vietos apklausinėdamas karalaitį pažinojusius bei su jo pagalba patyrusius stebuklingų Dievo galios pasireiškimų liudininkus, **Z.Ferreri**, gana kritiško proto humanistas, galėjo perteikti patikimą nuomonę apie Šventojo asmenybę. Ji išdėstyta tik septyniuose puslapiuose, kur aprašomas Šv. **Kazimiero** gyvenimas nuo gimimo iki mirties. Ten randame trumpą, bet šiandien mums brangų, Šventojo išvaizdos apibūdinimą, padedantį gyviau įsivaizduoti gražios išvaizdos bei sielos jaunikaitį. Antroji jo surinktos medžiagos dalis – liudininkų apklausos protokolai – neišliko.

Z.Ferreri kreipia dėmesį į tą karalaičio gyvenimo dalį, kuri buvo aktuali kanonizacijos procesui, o pati medžiaga paprastai buvo renkama pagal nustatytą klausimyną. Ji turėjo atitikti hagiografinio gyvenimo aprašymo žanrą, tradiciją. Didelė Šv. **Kazimiero** gyvenimo ir veiklos dalis nepaminima, nes kuriamas švento asketinio gyvenimo kelią pasirinkusio žmogaus idealus portretas, kuris ryškiausiai atsiskleidžia žemiškosios valdžios, turtų, pagundų bei krikščioniško jų išsižadėjimo kontekste. Tačiau mums šiuo kūriniu yra perduota autentiški duomenys apie dvasinį Šventojo gyvenimą. Būtent iš šios biografijos sužinome, kaip nuo jaunumės jame augusi Dievo meilė bei didelis santūrumas „žydinčios jaunystės amžiuje“, kad jis buvęs

¹⁶ **M.Kowalczyk**, *Kazania żalobne z kodeksu BJ 2367*, p. 392–396.

pavyzdys net vyresniesiems. Minimas asketiškas karalaičio būdas bei pamaldumas: pasakojama jį dažnai slapta vilkėjus net ašutinę, miegojus ant grindų, melstis ėjus net naktį, prie uždarytų bažnyčios durų, dažnai pasninkavus, niekad neištarus nereikalingo žodžio. Kaip nuopelnas Romos Bažnyčiai, minimas jo neva išrūpintas karaliaus ediktas, draudžiantis naujų cerkvių statybą ir griūvančių atnaujinimą. Sakoma, kad Dievo meilė, kurios jis buvo pripildytas, taip liejosi iš širdies gelmių artimui, kad jam nebuvo nieko maloniau ir nieko geidžiamiau, negu dalyti ne tik kas nuosava, bet ir visą save atiduoti **Kristaus** vargšams, keliauninkams, ligoniams, belaisviams ir nelaimės patyrusiems žmonėms, visus dosniai šelpti. Našlėms, našlaičiams ir nelaimingiesiems jis buvęs ne tik gynėjas, ne tik globėjas, bet ir tėvas, sūnus ir brolis.

Ši negausi istorinė medžiaga leidžia ne tik daugmaž tiksliai atkurti karalaičio kelionių aprašymus. Visų pirma šaltiniai liudija būsimą šventąjį, papildydami ir praturtindami vienas kitą, tačiau sutartinai kalba apie jį tik teigiamai. Šaltiniuose to nematyti, kai kalbama apie tėvą **Kazimierą** Jogailaitį. Nevienareikšmiškus vertinimus istorijai amžininkai paliko ir apie karaliaus bei kunigaikščio valdžią paveldėjusius **Kazimiero** brolius **Aleksandrą**, **Joną Albertą**, **Žygimantą**, vėliau praminą Senuoju, taip pat kardinolą **Frydrichą**.

Mūsų turimi fragmentiški liudijimai atskleidžia Šv. **Kazimierą** buvus dvasiškai turtingą, subrendusią, valingą ir tvirtai tikinčią asmenybę, gebėjusią įgyvendinti krikščioniškojo valdovo gyvenimo idealą. Dažniausia šaltinių intonacija – tikras žavėjimasis būsimoju valdovu, nes, pasak kronikininko, „jis buvo labai protingas ir dorovingas... ir visi žmonės jį labai gyrė“¹⁷. Dar pridurtume, mylėjo, nes meilė Dievui ir žmogui lydėjo ir jo darbus.

Reikia pasakyti, kad čia kalbama apie ankstyvuosius šaltinius, ne apie vėlesnius laikus, kai nemažai faktų buvo pagražinta ar išgalvota. Istoriniu požiūriu vertingi karalaičio gyvenimo šaltiniai reikšmingi ir tuo, kad patvirtina jo būdo, elgesio, dvasinio gyvenimo vertybių ir dorybių istorinį tikrumą. Visos tos karalaičio dorybės paliko didelį įspūdį ir artimiesiems, ir platiesiems visuomenės sluoksniams Lietuvos ir Lenkijos valstybėje, vėliau plitusį šventumo šlove.

Kiekvienam, be **Z.Ivinskio** ir ypač **P.Rabikausko** monografijų¹⁸, geriau pažinti Šventąjį turi padėti ir jubiliejinių metų parodos, renginiai; turi būti pravartus ir neseniai pasirodžiusių ar greit išeisiančių trijų knygų komplek-

¹⁷ *Casimiriana...*, p. 86–87.

¹⁸ **Z.Ivinskis**, *Šventas Kazimieras*, New York, 1955; **P.Rabikauskas**, *Lietuvos globėjas Šv. Kazimieras*, Vilnius–Kaunas, 1993.

tas: minėtasis jo gyvenimo ir kulto šaltinių rinkinys originalo kalba su vertimu į lietuvių kalbą – *Casimiriana*, neseniai pasirodžiusi Vytauto Ališausko knygelė „Šventasis Kazimieras“¹⁹, kur pateikiama teisinga Šventojo gyvenimo, asmenybės, kulto ir ikonografijos interpretacija. Netrukus vienoje knygoje bus išleistos kartu su originaliais tekstais išverstos trys pirmosios biografijos, parašytos Zacharijo Ferrerio, Grigaliaus Svencickio ir jėzuito Petro Skargos, kurios formavo hagiografinę tradiciją ir ilgai buvo pagrindiniai šaltiniai apie mūsų Šventąjį.

Įteikta 2004 m. spalio mėn.

FEATURES OF THE LIFE AND PERSONALITY OF SAINT CASIMIR

Mintautas Čiurinskas

Summary

The article reviews the historical sources and the historically reliable information concerning the life and personality of Saint Casimir (1458–1484) they present. Attention is primarily paid to contemporaneous sources, having a direct historical tie with the life of prince Casimir, separating them from the those sources, which could be related with the later hagiographic tradition. The biography written in 1520 by Zacharias Ferreri and published the following year was chosen as the chronological border for such sources. There is a concise review of the kinds of written sources which were used to illustrate different periods of the saint's life, placing greater emphasis on the features of his personality which allow one to make a historically justified opinion. The errors in later interpretations, distorting historical truth, but still espoused stereotypes are indicated.

One can declare that the fragmentary testimonies, which we have, supplement each other and allow one to reconstruct in detail the life of St. Casimir and to form a clear view about him as a person. They show him as a rich, mature, strong-willed personality with strong trust in God, who tried and managed to realize in his life the ideal of a Christian ruler.

¹⁹ V. Ališauskas, *Šventasis Kazimieras*, Vilnius, 2004.